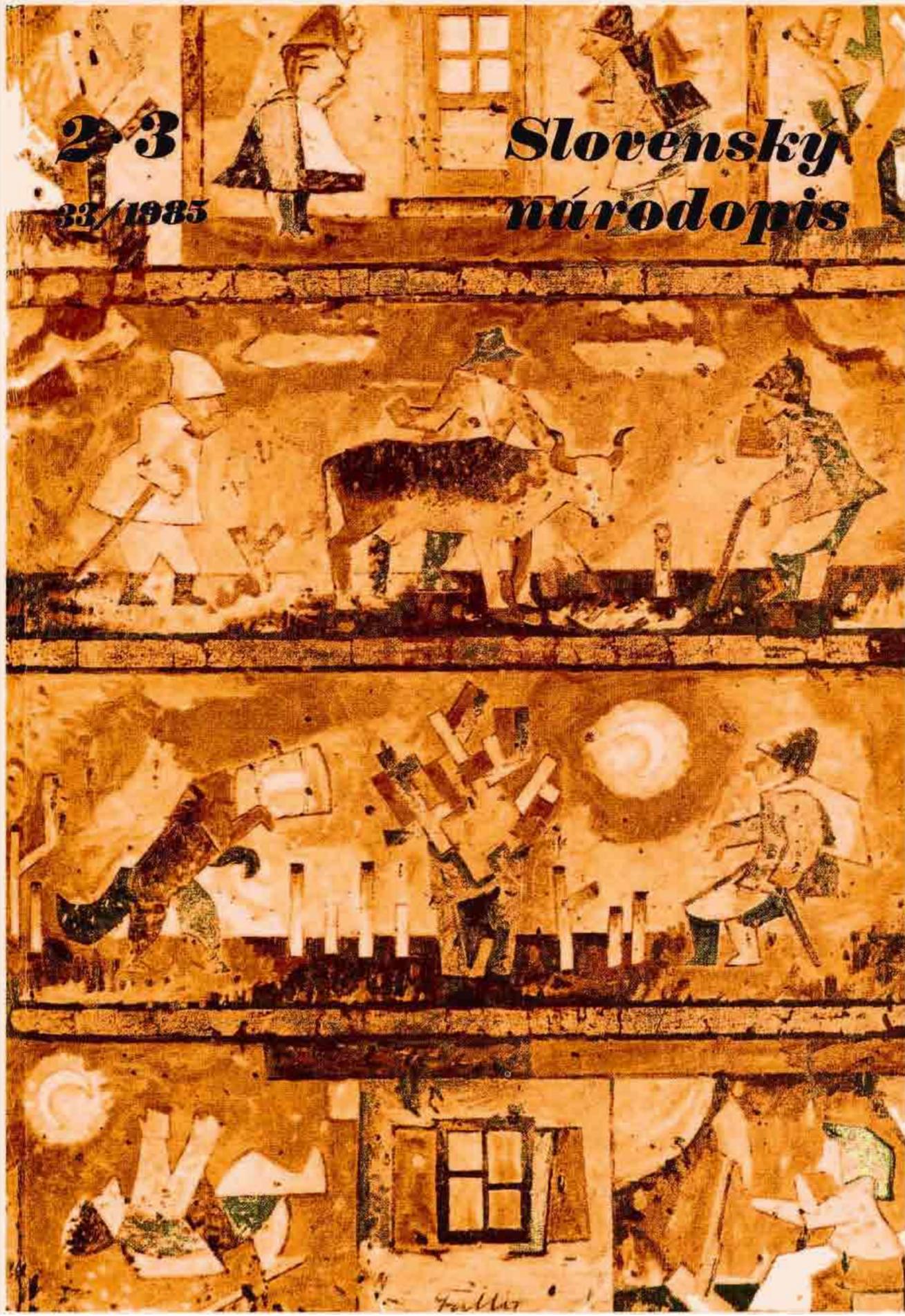

23

33/1985

*Slovenský
národopis*

Falkner

Na obálke: strana 1: Ludovít Fulla, Rysavá jalovica. Olej 1947—1954.

strana 4: Ludovít Fulla, Slovenská nevesta. Olej 1949.

Foto E. Mišurová. Slovenská národná galéria

Ilustrácie E. Fullu na stranách 303, 336, 349, 452, 482, 494, 509, 589, 592, 598, 630 a 648 reprodukovala E. Mišurová.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Viera Urbancová

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)

European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

VČLEŇOVANIE POKROKOVÝCH TRADÍCIÍ
LUDOVEJ KULTÚRY DO SYTÉMU SOCIA-
LISTICKEJ KULTÚRY A SPÔSOBU ŽIVOTA
PRACUJÚCICH

ŠTÚDIE

- Úvod (Milan Leščák) 304
- Milan Leščák: Včleňovanie ľudových tradícií ako fenomén utvárania súčasného spôsobu života (Poznámky k prvej etape riešenia úlohy ŠPZV) 306
- Peter Slavkovský: Socialistická kolektivizácia poľnohospodárstva a jej odraz v spôsobe života slovenskej dediny 323
- Adam Pranda: Tradičné a súčasné aspekty hodnotenia vzťahu človeka k práci na slovenskej dedine 337
- Ema Drábiková: Záhumienkové hospodárenie a jeho miesto v rodinnom a lokálnom spoločenstve 350
- Juraj Podoba: Pretrvávanie tradičných prvkov v súčasnom spôsobe bývania v obci Veľké Zalužice 365
- Olga Danglová: Tradičné prvky v súčasnej kultúre bývania 386
- Viera Valentová: Súčasná hodnotové orientácie vidieckeho obyvateľstva vo vzťahu k tvorbe interiéru 414
- Viera Nosáľová: Tradície a premeny ľudového odevu v súčasnosti 427
- Hana Hlôšková: Veno a výbava na Slovenskom vidieku (Premeny a súčasný stav) 453
- Daniel Luther: Tradičné obyčaje vo výročných sviatkoch súčasnej slovenskej dediny 465
- Ester Plicková: Ľudová kultúra ako inšpiratívny zdroj slovenského výtvarného umenia 483
- Jarmila Paličková-Pátková: Pôsobenie tradícií v súčasnej výrobnej a záujmovej činnosti na Slovensku 495
- Svetozár Švehlák: Kultúrna a umelecká aktivita v lokálnych spoločenstvách na Slovensku (Vývin, spoločenské poslanie a budúcnosť dedinských folklórnych skupín) 510
- Lubomír Falfan: Sociálne determinanty vstupu a pôsobenia vo folklórnom súbore 529
- Zuzana Štefániková: Scénická úprava ľudového odevu v amatérskych folklórnych súboroch 538
- Kolektív pracovníkov: Z výskumu súčasnej ľudovej umeleckej výroby v Západoslovenskom kraji 552
- Mária Ušaková: Podiel etnografa na realizácii pamiatkovej starostlivosti o ľudovú architektúru na Slovensku 572

MATERIÁLY

- Konštantín Palkovič: Zo Zochovej frázeológie 590
- Matilda Hayeková: Keltská provenienca slovenských názvov daktorých rozprávkových postáv 593
- Slavko Churý: Strava v Liptove v 17. a 18. storočí 595

DISKUSIA

- Rasťa Stoličná: Niektoré výsledky etnokartografického štúdia ľudovej stravy na Slovensku 599

ROZHLADY

- In memoriam prof. dr. Pawoľ Nedo (Viera Gašparíková) 604
- Odišiel Jaroslav Orel (František Kalesný) 607

K jubileu dr. Lubice Droppovej (Ján Michálek)	609
Konfrontácia Úloha národopisnej vedy pri formovaní súčasnej socialistickej kultúry (Ema Drábiková)	611
IX. riadne valné zhromaždenie Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV (Zuzana Beňušková)	616
Konferencia Význam folklórnych festivalov v súčasnej socialistickej kultúre (Milan Leščák)	618
Konferencia o etnických procesoch v československom pohraničí po roku 1945 (Ján Botík)	621
Konferencia Metódy etnografickej práce a Valné zhromaždenie Národopisnej spoločnosti československej pri ČSAV (Zuzana Beňušková)	623
Osmy kongres Medzinárodnej spoločnosti pre bádanie ľudovej prózy (Viera Gašparíková)	625
Medzinárodná konferencia Interetnické vzťahy v severovýchodnom Maďarsku (Marta Sigmundová — Margita Méryová)	628
Československo-poľská konferencia Sociologické problémy prestavby miest (Peret Salner)	629

СОДЕРЖАНИЕ

ВКЛЮЧЕНИЕ ПРОГРЕССИВНЫХ ТРАДИЦИЙ НАРОДНОЙ КУЛЬТУРЫ В СИСТЕМУ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И В БЫТ ТРУДЯЩИХСЯ

СТАТЬИ

Введение (Милан Лешчак)	304
Милан Лешчак: Включение народных традиций как феномен создания современного быта	306
Петер Славковский: Социалистическая коллективизация сельского хозяйства и ее отражение в образе жизни словацкой деревни	323
Адам Пранда: Традиционные и современные аспекты оценки отношения человека к труду в словацкой деревне	337
Ема Драбикова: Приусадебное хозяйство и его место в семейном и локальном сообществе (По поводу вымирания одной из форм мелкого хозяйства в сельском хозяйстве)	350
Юрай Подооба: Сохранение традиционных элементов в современных жилищных условиях в деревне Велке Залужице	365

RECENZIE A REFERÁTY

Socializace vesnice a proměny lidové kultury (Adam Pranda)	631
Leninov družstevný plán v politice KSČ (Peter Slavkovský)	632
Naukovi zápisky No 8—9 (Mikuláš Mušínska)	634
Vlastivedný spravodaj Tekovského múzea v Leviciach (Marta Sigmundová)	635
A. Špiesz: Remeslá, cechy a manufaktúry na Slovensku (Jarmila Paličková—Pátková)	636
A. Habovštiak: Oravci o svojej minulosti (Ján Michálek)	639
M. Katriak: Devičany v socialistickej výstavbe (Marta Sigmundová)	640
I. Dorovský: Konstantín Jireček (Václav Frolec)	642
Poslyšte písničku hezkou (Lubica Droppová)	644
J. Trojan: Moravská lidová píseň (Věra Šepláková)	645
J. Magnuszewski: Tropami folkloru i literatury (Oldřich Sirovátka)	646
H. Kaufmann: Maurové a Evropa (Peter Salner)	647

Ольга Данглова: Традиционные элементы в современной культуре быта	386
Вера Валентова: Современные ценностные ориентации деревенского населения по отношению и созданию интерьера	414
Вера Носалева: Традиции и изменения народной одежды в современности	427
Гана Хлошкова: Приданое в словацкой деревне (Изменения и современное положение)	453
Даниел Лутер: Традиционные обычаи на календарных праздниках в современной деревне	465
Эстер Плицкова: Народная культура как источник вдохновения словацкого изобразительного искусства	483
Ярмила Паличкова-Паткова: Влияние традиций на современную производственную и любительскую деятельность	495
Светозар Швеглак: Культурная и художественная активность в локальных сообществах (Развитие, общественная миссия и будущее деревенских фольклорных ансамблей)	510
Любомир Фалтян: Социальные факторы вступления и участия молодых людей в фольклорном ансамбле	529

Зузана Штефаникова: Сценическое оформление народной одежды в любительских фольклорных ансамблях	538
Вероника Коморовска с коллективом: Из исследования современного народного художественного производства в западной Словакии	552
Мария Ушакова: Участие этнографа в реализации охраны памятников народной архитектуры в Словакии	572

МАТЕРИАЛЫ

Константин Палкович: Из фразеологии Цтибога Зоха	590
Матилда Гаекова: Кельтское происхождение словацких названий некоторых сказочных персонажей	593
Славко Хуры: Пища в Липтове в 17 и 18 веках	595

ДИСКУССИЯ

Растя Столична: Некоторые результаты этнокартографического изучения народной пищи в Словакии	599
--	-----

ОБЗОРЫ

Посвящено проф. д-р Павлу Недо (Вера Гашпарикова)	604
Посвящено Ярославу Орелу (Франтишек Калесны)	607

INHALT

DIE EINGLIEDERUNG DER PROGRESSIVEN TRADITIONEN DER VOLKSKULTUR INS SYSTEM DER SOZIALISTISCHEN KULTUR UND LEBENSWEISE DER WERKTÄTIGEN

STUDIEN

Einleitung (Milan Leščák)	304
Milan Leščák: Die Eingliederung der volkstümlichen Traditionen als Phänomen des Gestaltens der zeitgenössischen Lebensweise	306
Peter Slavkovský: Die sozialistische Kollektivierung der Landwirtschaft und ihre Reflex in der Lebensweise des slowakischen Dorfes	323
Adam Pranda: Die traditionellen und derzeitigen Aspekte in der Bewertung der Beziehung des Men-	

К юбилею д-р Любицы Дропковой (Ян Михалек)	609
Конференция „Задача этнографической науки при формировании современной социалистической культуры“ (Эма Драбикова)	611
IX. очередное общее собрание Словацкого этнографического общества при САН (Зузана Бенюшкова)	616
Конференция „Значение фольклорных фестивалей в современной социалистической культуре“ (Милан Лешчак)	618
Конференция об этнических процессах в чехословацкой пограничной области после 1945 г. (Ян Ботик)	621
Конференция „Методы этнографической работы“ и общее собрание Этнографического чехословацкого общества при ЧСАН (Зузана Бенюшкова)	623
VIII конгресс Международного общества по изучению народной прозы (Вера Гашпарикова)	625
Международная конференция „Интерэтнические отношения в северо-восточной области Венгрии“ (Марта Сигмундова — Маргита Мериова)	628
Чехословацко-польская конференция „Социологические проблемы перестройки городов“ (Петер Сальнер)	629

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

schen zur Arbeit im slowakischen Dorf	337
Ěma Drábiková: Die Hoffeldwirtschaft und ihr Platz in der Familien- und Lokalgemeinschaft (Randbemerkung zum Verschwinden einer Form der landwirtschaftlichen Kleinproduktion)	350
Juraj Podoba: Das Fortdauern traditioneller Elemente in der heutigen Wohnkultur in Velké Zalužice	365
Oľga Danglová: Traditionelle Elemente in der gegenwärtigen Wohnkultur	386
Viera Valentová: Die derzeitigen Wertorientationen der Landbevölkerung in Bezug zur Gestaltung des Interieurs	414
Viera Nosáľová: Die Traditionen und Veränderungen der volkstümlichen Kleidung in der Gegenwart	427

Hana Hlôšková: Mitgift und Aussteuer bei der slowakischen Landbevölkerung	453
Daniel Luther: Traditionelle Bräuche an Jahresfeiertagen im heutigen slowakischen Dorf	465
Ester Plicková: Die Volkskultur als Inspirationsquelle der slowakischen darstellenden Kunst	483
Jarmila Paličková-Pátková: Das Wirken der Tradition in der heutigen Produktion und Liebhabertätigkeit	495
Svetozár Švehlák: Die kulturelle und künstlerische Aktivität in lokalen Gemeinschaften (Entwicklung, gesellschaftliche Sendung und Zukunft der Dorffolkloregruppen)	510
Lubomír Faltan: Die sozialen Determinanten des Eintritts und der Betätigung in einem Folkloreensemble	529
Zuzana Štefániková: Die szenische Umgestaltung der Volkskleidung in Liebhaberfolkloreensembles	538
Kollektiv: Aus der Erforschung der gegenwärtigen Volkskunstproduktion in Westslowakei	552
Mária Ušaková: Der Anteil des Ethnographen an der Denkmalpflege der Volksbaukunst in der Slowakei	572

MATERIALIEN

Konštantín Palkovič: Aus der Phraseologie von Ctiboh Zoch	590
Matilda Hayeková: Keltische Provenienz slowakischen Namen einigen Märchengestalten	593
Slavko Churý: Die Nahrung in 17.—18. Jahrhundert in Liptov-Gebiet	595

DISKUSION

Rasta Stoličná: Einige Ergebnisse vom ethnokartographischen Studium der Volksnahrung in der Slowakei	599
--	-----

CONTENTS

INCORPORATION OF THE PROGRESSIVE TRADITIONS OF FOLK CULTURE IN TO THE SYSTEM OF SOCIALIST CULTURE AND THE WAY OF LIFE OF THE WORKING PEOPLE

ARTICLES

Introduction (Milan Leščák)	304
Milan Leščák: Incorporation of folk traditions as a phenomenon representing the creation of the recent way of life (Notes to the first stage of	

RUNDSCHAU

Prof. Dr. Paweł Nedo ist gestorben (Viera Gašparíková)	603
Jaroslav Orel ist gestorben (František Kalesný)	607
Das Jubiläum von Lubica Droppová (Ján Michálek)	609
Die Konferenz „Aufgabe der Volkskunde bei der Formierung der zeitgenössischen sozialistischen Kultur“ (Ema Drábiková)	611
IX. Generalversammlung der Slowakischen ethnographischen Gesellschaft bei der Slowakischen Akademie der Wissenschaften (Zuzana Beňušková)	616
Die Konferenz „Bedeutung der Folklorefestivals in der zeitgenössischen sozialistischen Kultur“ (Milan Leščák)	618
Die Konferenz über ethnische Prozesse im tschechoslowakischen Grenzgebiet nach dem Jahre 1945 (Ján Botík)	621
Die Konferenz „Methoden der ethnographischen Arbeit und die Generalversammlung der Tschechoslowakischen ethnographischen Gesellschaft bei der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften“ (Zuzana Beňušková)	623
Achter Kongress der Internationalen Gesellschaft für Volksprosaforchung (Viera Gašparíková)	625
Internationale Konferenz „Interethnische Beziehungen im nordöstlichen Ungarn“ (Marta Sigmundová — Margita Méryová)	628
Tschechoslowakisch-polnische Konferenz „Soziologische Probleme des Städteumbaus“ (Peter Salner)	629

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

solving the tasks of the State plan of elementary research)	306
Peter Slavkovský: The socialist collectivization of agriculture and its reflection in the way of life of the Slovak village	323
Adam Pranda: The traditional and recent aspects of evaluating the man's relation towards work in the Slovak village	337
Ema Drábiková: Private plot farming and its position in the family and local community	350

Juraj Podoba: Preservation of the traditional elements in the contemporary way of life in the village Vefké Zalužice	365
Oľga Danglová: The traditional elements in the contemporary culture of dwelling	386
Viera Valentová: The present value orientations of the rural population in relation to the creation of interior	414
Viera Nosáľová: Traditions and the changes of folk costume in the present time	427
Hana Hľošková: Dowry and trousseau in the Slovak village (The changes and recent state)	453
Daniel Luther: The traditional customs in annual holidays of the present-day Slovak village	465
Ester Plicková: The folk culture as a source of inspiration for the Slovak creative art	483
Jarmila Paličková-Pátková: The impact of traditions in the present productive and hobby activity in Slovakia	495
Svetozár Švehlák: The cultural and artistic activity in the local communities (The development, social mission and the future of the village folklore groups)	510
Lubomír Falfan: The social determinants of entering and acting in a folklore group	529
Zuzana Štefániková: The scenic adjustment of folk dress in amateur folklore groups	538
Team: From the investigation of the present-day folk art production in Western Slovakia	552
Mária Ušaková: The share of ethnographer in performing the care of historical monuments concerning the folk architecture in Slovakia	572
VARIOUS MATERIAL	
Konštantín Palkovič: From the phraseology of Zoch	590
Matilda Hayeková: The Celtic provenance of Slovak names of the	

some figures from fairy-tales	593
Slavko Churý: Food in Liptov region in the 17th and 18th century	595

DISCUSSION

Rasfa Stoličná: Some results concerning the ethno-cartographic study of folk food in Slovakia	599
---	-----

COMMENTARY

In memoriam of prof. dr. Pawol Nedo (Viera Gašparíková)	604
In memoriam of Jaroslav Orel (František Kalesný)	607
To the Jubilee of dr. Lubica Droppová (Ján Michálek)	609
The Conference of the Task of ethnographic science in the process of forming the present socialist culture (Ema Drábiková)	611
The IXth general meeting of the Slovak Ethnographic Society at the Slovak Academy of Sciences (Zuzana Beňušková)	616
The Conference of the Significance of folklore festivals in the present socialist culture (Milan Leščák)	618
The Conference on ethnical processes in the Czechoslovak bordeland after the year 1945 (Ján Botík)	621
The Conference of the Methods of ethnographic work and the general meeting of the Ethnographic Czechoslovak Society at the Czechoslovak Academy of Sciences (Zuzana Beňušková)	623
The 8th Congress of the International Society for the study of folk prose (Viera Gašparíková)	625
The International Conference on the Inter-ethnic relations in the North-east Hungary (Marta Sigmundová — Margita Méryová)	628
The Czechoslovak-Polish Conference of the Sociological problems connected with the reconstruction of cities (Peter Salner)	629

BOOKREVIEWS AND REPORTS

ĽUDOVÁ KULTÚRA AKO INŠPIRATÍVNY ZDROJ SLOVENSKEHO VÝTVARNÉHO UMENIA (1918 — 1945)

ESTER PLICKOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Ak sa pri skúmaní problematiky inšpiratívnych vzťahov medzi ľudovou kultúrou a profesionálnym výtvarným umením¹ opierame o vymedzenú časovú periodizáciu, konkrétne o členenie na obdobia do roku 1918, ďalej od roku 1918 po 1945 a napokon od tohto roku po súčasnosť, zaiste si musíme pritom hneď na začiatku uvedomiť, že takto členená chronológia má pre nás — predbežne — len pomocný, pracovný charakter. A to z tých dôvodov, že nie vždy presne rezonuje s vývinovými tendenciami slovenského výtvarného umenia, jeho plynulým tokom, peripetiami a uzlovými zmenami. Tak napr. práve tvorba a fundamentálny význam jeho vedúcich, tzv. zakladateľských postáv v posledných dvoch obdobiach presahuje cez tieto hranice a klenie sa ponad ne vo veľkom oblúku celého polstoročia, od prvej tretiny 20. storočia až po súčasnosť (Benka, Bazovský, Alexy, Fulla, čiastočne Želibský, Sokol a iní). Vďaka všeobecne zrozumiteľnej, komunikatívnej obsahovosti ich tvorby a objaviteľským formálnym postojom k stvárňovanej, najmä tradičnej vidiecko-dedinskej látke, ktoré sa u týchto umelcov vykryštalizovali, ustálili a syntetizovali pomerne včas — už v období tridsiatych a štyridsiatych rokov nášho

storočia — ich dielo sa veľmi skoro včlenilo medzi vrcholné umelecké hodnoty národnej kultúry a zostalo jej trvalou súčasťou, bez ohľadu na uvedené deliace kritériá.

Obdobne sa prelínajú, niekedy dokonca i cez tri obdobia, tvorivé aktivity a názorové postoje príslušníkov o niečo staršej umeleckej generácie. Máme tu na mysli predovšetkým pôsobenie Gustáva Malého — formovateľa výtvarného názoru u nás — obzvlášť vo vzťahu k inšpiratívnym zdrojom ľudovej kultúry. Aj začiatky tvorby M. Benku sa datujú ešte pred rok 1918. A popri nich stále ešte niekoľko desiatok rokov zotrvala na svojich pozíciách ako základný pilier slovenskej výtvarnej kultúry skupina maliarov, názorove kotviaca v rôzne modifikovanom klasickom realizme (J. Hanula, K. M. Lehotský, M. T. Mitrovský, P. Kern, D. Skutecký).

Na druhej strane uplatnenie zreteľa časovej 'periodizácie' prináša niektoré poznatky zásadného charakteru, alebo i naopak — aj ony podmieňujú oprávnenosť tohto členenia. Prevratné zmeny v spoločenskom poriadku a principiálny obrat v spoločenskom vedomí po roku 1918 a neskôr po roku 1945, mali zároveň podstatný vplyv aj na umeleckú prax, myslenie a cítenie. Nastolením a

potvrdením československej štátnosti nastala erupcia kultúrnych a umeleckých snažení v tom najširšom meradle.

Jednoznačne možno konštatovať, že typickou a najsilnejšou zložkou slovenského výtvarného prejavu v rozpätí rokov 1918—1945 bolo evidentne maliarstvo, zatiaľ čo sochárstvo, odhliadnuc od tvorby niekoľkých vynikajúcich, solitérnych osobností (v komornej, čiastočne i monumentálnej plastike napr. J. Koniarek, V. Ihriský, J. Pospíšil, P. Štefunko, L. Majerský, priebojne začínajúci R. Pribiš, J. Kostka i F. Gibala), nedosiahlo vo vzťahu k maliarstvu ešte rovnovážne postavenie. Ak sa aj o tomto období mohlo ešte nedávno tvrdiť, a to z vtedajších názorových pozícií celkom oprávnené, že „... prevaha maliarskych tendencií v slovenskom výtvarnom snažení vyvierá nesporne z najelementárnejších estetických vlastností umeleckého zmyslu pre plošnosť, pre plošné cítenie a či sa tento zmysel časom preformuje, je otázka ďalšieho vývinu...“,² tak s odstupom času predsa len v súčasnej kultúrno-spoločenskej situácii nachádzame už iné — správnejšie — vysvetlenie pre spomínanú absenciu sochársko-plastických žánrov v minulosti. Predovšetkým sú to zmenené spoločenské podmienky, ktoré až po roku 1945 dali sochárstvu popri ideovej aj spoločlivú ekonomicko-materiálnu bázu (neodmysliteľne potrebnú pre jeho realizáciu a tým aj ďalší rozvoj), poskytlí nebývalé príležitosti a možnosti na jeho tvorivý rozmach, podporujúc spoločenskými objednávkami rozsiahlu monumentálnu tvorbu pamätníkovú, spoluprácu s architektami pri dotváraní projektov, pri riešení exteriérových priestranstiev, atď. Sochárstvo, na rozdiel od obdobia predchádzajúceho, získava až po roku 1945 dominantnejšiu úlohu v kontexte súčasného slovenského výtvarného umenia. Preto tiež budeme sochárstvu venovať súhrnnú pozornosť v ďalšej, samostatnej štúdii.

Členiace hranice troch časových úsekov možno adekvátne aplikovať tiež na vývinový sled slovenského úžitkového umenia. Zásadný predel po roku 1945 — so všetkými hospodársko-sociálno-kultúrnymi dôsledkami — priniesol v tejto etape kvalitatívne nové stimuly aj k rozvoju úžitkového umenia a dizajnu, podstatne odlišné od predchádzajúcich období. Tieto a iné skutočnosti majú zásadný vplyv na triediace hľadiská a organizáciu skúmanej látky v jej jednotlivých obsahových celkoch. V konečnej fáze spracovania ich bude treba flexibilne rešpektovať, pravda vždy vo vzťahu k špecifickým danostiam vlastného materiálu.

Aby sme naše pozorovania začlenili do historických súvislostí (veď mnohé skutočnosti súčasného výtvarného diania vo vzťahu k ľudovým tradíciám sú bez toho nevysvetliteľné), považujeme za užitočné obrátiť pohľad i späť a načrtnúť, hoci len stručne, niektoré vybrané fakty týkajúce sa tejto kontinuitnosti. Výtvarná inšpirácia zo zdrojov ľudovej kultúry má tiež svoju tradíciu a v podstate je trvalým, dlhodobým znakom vo vývoji slovenského výtvarného umenia. V iných reláciách isteže nielen nášho. Príklady z dejín umenia ukazujú, že ľudová kultúra svojimi javmi v rôznych slohových a časových obdobiach, v rozmanitých podobách výrazne prenikala aj do profesionálneho výtvarného prejavu mnohých iných národov.

Spätosť s ľudovým prostredím a jeho kultúrou je v našom historickom výtvarnom umení identifikovateľná veľmi markantne množstvom dokladov; uvádzame z nich iba tie najvýznamnejšie, dôležité i z hľadiska názorovej progresívnosti. Sú to napr. gotické nástenné a tabuľové maľby, ako i plastické výtvary s vyslovene profánnymi motívmi zo sféry života a práce ľudu (spôsobu odievania a úpravy hlavy, reálií a utenzílií každodenného života), ktoré do sakrálneho umenia vnášajú výrazné svetské

prvky. Nejde však len o jednotlivé motívy, ale vôbec o zľudovenie súvekeho oficiálneho výtvarného názoru.³ Pre etnograficko-umenovedné komparatistické bádanie sú neobyčajne cenné i svojou vecnou, dokumentárnou výpoveďou napr. rudimentárne poľnohospodárske techniky a náradia stvárnené v sakrálnych objektoch v Štítniku (1420—1430) a v Levoči (1530), sled banických a hutníckych prác na obraze Metercie v Rožňave (1513), postavy poľovníka, tesára, košíkára v Sásovej (1510—1515). Pastierska scéna na pozadí tabuľovej maľby v Antole (1506) a drevorezba so salašnickým výjavom z hlohoveckého oltára (posl. tretina 15. stor.), sú okrem jedinečnej umeleckej hodnoty hodnoverným stvárnením súvekeho ľudovo-bukolického motívu.⁴

Množstvo epických prvkov z ľudového prostredia sa ako štafážny kompozičný doplnok dostalo v 17. a 18. storočí do súdobých vedút, máp, úžitkových grafik a drobných tlačí. Ilustračné motívy, ako napr. ľudové obytné a hospodárske objekty, figurálne výjavy pri práci a rôznych činnostiach (oráči, kosci, žnice, pastieri, rybári, drotári, sklenári, plátenníci a iní podomoví obchodníci, transport, ľudové slávnosti, trhové výjavy) sú presvedčivým obrazom ľudovej kultúry v príslušnom období.

Pre uvedené obdobie, takisto ako pre 19. storočie je charakteristická výtvarná tvorba racionálno-poznávacieho zamerania, podnietená aj v súvisi s dobovými cestovateľskými záľubami a objavovaním geograficko-etnografických kuriozít rôznych krajov. V meštianskych kruhoch boli v stálej obľube publikácie — albumy litografií takýchto zvláštností. Krojové štúdie, tiež ako jedna z bizarných zaujímavostí, sa tu prezentujú zakomponované s pozadím náznakovite načrtnutého životného a pracovného prostredia; vo formálnej interpretácii bývajú traktované sviatočne a romantizujúco, avšak s dokumentárnou spo-

lahlivosťou. Ako reprezentanta tohto výtvarného žánru zo začiatku 19. storočia treba spomenúť Jozefa Heinbucha - Bikessyho (1767—1833), autora množstva krojových grafických listov z územia celého Slovenska, Chorvátska i Maďarska. Ľudový odev publikoval v jeho bohatej typologickej škále, s vysvetľujúcim, národopisne odborným textom Jána Čaploviča. Obdobné tematické a štýlové smerovanie nachádzame v diele M. Racska (oravské kroje), čiastočne L. Brandta, G. E. Heringa, J. A. Kleina, V. G. Kininger a iných.⁵

Nie je náhodné, že z oblasti motívy ľudovej kultúry sa v tomto období preferovali javy predovšetkým opticky pôsobivé a príťažlivé. Svojou malebnosťou vyhovovali jednak súvekému vkusu, no najmä v ďalších súvislostiach potvrdzovali predstavy národných buditeľov o vysokej úrovni výtvarnej kreativity ľudových vrstiev. Duchovné a myšlienkové tendencie v procese národného obrodzovania podstatne vplývali na formovanie názorov a vzťahov k ľudovej kultúre z hľadiska jej inšpiratívnej oblasti výtvarných a vôbec umeleckých aktivít — v službách tohto uvedomovacieho procesu. Týmto esteticko-ideovým postulátom najlepšie vyhovoval ako ústredný výtvarný motív predovšetkým sviatočný ľudový odev, jeho vonkajšie znaky, jeho farebná i skladobná pestrosť a harmonická dekoratívnosť. Tento pitoreskný motív nachádzame v celom 19. storočí, no najmä v období procesu národného obrodzovania v repertoári niekoľkých popredných umeleckých osobností, traktovaný rôznymi maliarskymi i grafickými technikami.

Ľudová odevná kultúra sa rozozvučala aj v diele Petra Bohúňa (1822—1879), maliara revolučnej štúrovskej generácie a portrétistu prvých matičných predstaviteľov. V duchu národnoobrodeneckých ideí sa uvedomele priklonil

i k témam z dedinského prostredia, ktoré ponímal ako výtvarnú oslavu estetických hodnôt kultúry slovenského ľudu. Bohúň — z tohto aspektu — vlastne ako prvý zapája slovenský ľud do umeleckého diania.⁶ Niektoré čísla z jeho cyklu krojových akvarelov a kolorovaných litografií v majstrovskej kompozícii vrstvenia niekoľkovýznamových hĺbkových plánov za sebou, už vo formálnej koncepcii naznačujú predzvesť benkovsky heroicky chápaného slovenského človeka v jeho životnej zrastenosti s rodnou zemou a prírodou (napr. *Slováci z Veličnej* 1864, *Slováci z Lučivnej* 1847, *Bača a hájnik spod Oravského zámku* 1847, *Družba a družica z dolnej Oravy* 1847). Takmer v tom istom čase, keď Bohúň vydal svoje prvé krojové litografie, prišiel na Slovensko Jozef Mánes (1846 a druhý raz 1854). Jeho nádherné krojové štúdie z Trenčianskej oblasti, Liptova, Kysúc a Nitry vysoko hodnotí — popri Renáte Tyršovej a Drahomíre Stránskej — Jozef Klvaňa takto: „Mánesove kresby jsou nejpřesnějšími a nejjemnějšími československými obrázky krojovými z poloviny minulého století“.⁷ Na Mánesov ešte celkom živý odkaz bezprostredne nadviazal Mikoláš Aleš (1852—1913), pričom aj on vo svojej tvorbe uvedomele čerpal z výtvarných zdrojov ľudového prostredia, rovnako českého i slovenského. Niekoľko rokov pracoval aj ako časopisecký a knižný ilustrátor pre slovenské publikácie. Okrem krojových skíc vytvoril v seriáli pohľadníc s textami národných piesní syntézu slovesného a kresleného prejavu a zároveň takto skoncipoval základnú podobu tohto nového výtvarného žánru.

Nielen Mánes a Aleš, i ďalší českí umelci sa obracali k prameňom slovenskej ľudovosti. Franta Úprka (1861—1940), Joža Úprka (1861—1940) a Jaroslav Věšíň včleňovali, rozvíjali slovenskú ľudovo-žánrovú motiviku vo svojom tematickom repertoári a oboha-

covali ňou svoj národopisne široko orientovaný tematický okruh. Vzhľadom na svoje vrelé osobné priateľské vzťahy k popredným slovenským národovcom (Vajanský, Mudroň), stali sa pevnou morálnou i konkrétnou oporou slovenských dejateľov v ich kultúrnych snaženiach a zápasoch o národnú slobodu.

Z obdobných motivácií, na báze čulo sa rozvíjajúcej česko-slovenskej vzájomnosti, vznikla začiatkom tohto storočia v Detve maliarska kolónia, ako dobove progresívna forma výtvarnej názorovej jednoty určitej umeleckej skupiny — s cieľom vyjsť von z ateliérov a pracovať priamo uprostred dedinského životného diania a v jeho priamej spätosti s prírodou. Zápalistým iniciátorom a organizátorom kolónie bol maliar Jaroslav Augusta (1878—1970), rodák z Humpolca.⁸ Za pomoci Emila Pacovského (1879—1948) združili okolo seba do desať prevažne českých výtvarníkov, ktorí počas pravidelných tvorivých pobytov objavovali rázovitosti ľudovej kultúry vrchárskej dediny.⁹ Hlavnú látku im poskytovali žánrové výjavy, pričom Detva symbolizovala rovnako národopisnú autochtónnosť, neporušenú slohovú celistvosť výtvarných hodnôt ľudovej kultúry, ako i pozitívne charakterové vlastnosti detvianskeho ľudu — všeobecne vysoko oceňované národnými buditeľmi: odvahu, odbojnosť, hrdosť, nepokoriteľnosť. I keď umelecké krédo maliarov kolónie sa opieralo o dôslednú snahu realisticky verne zobrazíť národopisný námet (čo by mohlo vyvolať — isteže mylnú — predstavu o menšej sile, či hĺbke umeleckej výpovede), v celkových súvislostiach vývoja slovenského výtvarného umenia oceňujeme na tvorbe členov tejto skupiny vystihnutie sviežeho koloritu i sociálnych črt prostredia, životnú pravdivosť stvárňovaných ľudských typov i situácií a v mnohých prípadoch rukopisnú brilantnosť výtvarného podania.¹⁰

Po rozpade detvianskej skupiny sa

pokúsil Augusta spolu s P. J. Kernom založiť obdobnú kolóniu v etnograficky intaktnom Važci (1911—1914), ale menej priaznivé okolnosti už neumožnili jej dlhšiu existenciu. No i tak vznikli z oboch lokalít kresby, akvarely a oleje trvalej hodnoty; veľa materiálu však ostalo žiaľ iba v prvých náčrtoch a štúdiách, bez dotvorenia do definitívnej podoby. Keďže sa pocítovala aj spoločenská, národnobuditeľská potreba prezentovať výsledky tvorivých pobytov, rozprúdil sa dovtedy u nás nepoznaný výstavnícky ruch a v súvisi s ním vzniklo prvé, národne orientované umelecké združenie *Grupa uhorsko-slovenských maliarov* (1903). Na jej činnosti sa už významne podieľal Gustáv Malý — vedúca postava slovenského výtvarného diania cez dlhé desaťročia (1878—1952). Výstav Grupy, ktoré presiahli aj na Moravu (Hodonín, Ostrava, Přerov, Prostějov, Kroměříž, Kyjov, Olomouc, Luhačovice), sa zúčastňovali aj umelci, stojaci mimo okruhu detvianskej kolónie — P. J. Kern, K. M. Lehotský, J. Hanula a T. Andraškovič.

Detvianska a važecká kolónia predstavuje už priame premostenie do obdobia po roku 1918. Ich predstavitelia vo svojich vrcholných kreáciách anticipujú niektoré obsahové i formálne znaky výtvarného názoru ďalšej vývojovej fázy, naznačujúc novú koncepciu variabilných možností v uchopení ľudového motívu. Smerujú k objavovaniu jeho čisto výtvarných kvalít i k hlbšiemu chápaniu ideovej nosnosti motívu. Tak napr. kraj, ako najpríťažlivejšia téma, už nie je pre umelca iba dekoratívnu nádherou alebo esteticky pôsobiacim vecným dokumentom. Maliar si bližšie všima jednak výtvarný účinok jeho štrukturálnych, skladobných zložiek, jednak obracia pozornosť k nositeľovi ľudového odevu, k jeho psychike a charakteru, k jeho väzbe so životným prostredím, prácou, prírodou, interpre-

tujúc tieto fenomény modernými výrazovými prostriedkami — niektorí umelci s poučením z rozvinutého impresionizmu (ktorý však v európskych reláciách ustupoval už novším smerom). V týchto intenciách sa najpresvedčivejšie sformovalo najmä priekopnícke dielo Gustáva Mallého. Plnosť umeleckého dozretia dosiahol relatívne veľmi skoro. V období po roku 1918 a cez celé ďalšie dve etapy vývoja naďalej patrili medzi vrcholné zjavy slovenského výtvarného umenia, obohacujúc a kultivujúc si svoj rukopis výrazovými prostriedkami z podnetov moderného umenia (P. Cézanne, V. Špála). Dedinský ľud a jeho životné prostredie mu ostali pritom trvalým tematickým žriedlom.

Národné oslobodenie v rámci novovzniknutej československej štátnosti znamenalo zásadný prelom v celej sfére kultúrno-umeleckých snažení; prinieslo netušené možnosti ich rozvoja a uplatnenia v prudko sa rozrastajúcom kultúrnom živote mladej spoločnosti. Je priam obdivuhodné, s akou závratnou dynamikou sa uvoľnili tvorivé sily, vlohy a schopnosti národa, po stáročia tlmené a potláčané. Už tridsiate roky priniesli prvé plody vo výraznom nástupe početnej generácie maliarov. Názorovo veľmi rýchlo dospeli na vysokú výtvarnú úroveň — bezpochyby aj vďaka špecifickým danostiam historického zázemia a sústavnému úsiliu predchádzajúcich generácií (najmä v 19. a začiatkom 20. storočia), s cieľom udržať a pestovať v primeranej forme výtvarné aktivity aj v ťažkých podmienkach národného a sociálneho útlaku. Napokon výtvarný fundament ľudovej kultúry bol tiež istou inšpiratívnou bázou, na ktorej sa mohlo rozvíjať a budovať nové moderné slovenské výtvarné umenie.

Pre toto obdobie po roku 1918 je príznačný príklon celej plejády maliarov k žánrovým motívom — pracovným i sviatočným. Slovenská dedina so svojím najširším životným spektrom zotrvá-

vala ako ústredná sujetová báza v centre tvorivých záujmov maliarov. Výtvarní umelci ju dôverne poznali, veď takmer všetci boli s ňou úzko zrastení svojím pôvodom. Roky odlúčenia od rodného prostredia, roky umeleckej prípravy a prechodných študijných pobytov boli pre mnohých vcelku veľmi osožnou cezúrou. Študovalo sa vo veľkých európskych metropolách — Prahe, Viedni, Budapešti, Mníchove, Paríži i Krakove. Adepti umenia sa tu dostávali do silných, priamych kontaktov a konfrontácií s najprogresívnejšími umeleckými výtvarnými tendenciami a európskymi duchovnými prúdeniami — čo malo nesporne podstatný vplyv na formovanie ich výtvarného názoru i utváranie osobných životných postojov. Na Slovensku okrem niekoľkých súkromných škôl nebolo vtedy ešte nijakých možností na výtvarnú výuku. Najúspešnejšia bola škola Gustáva Mallého (1911—1932), ktorú kratšie či dlhšie navštevovali C. Majerník, A. Majerová-Güntherová, J. Želibský a iní.¹¹ Až roku 1940 sa na Slovenskej vysokej škole technickej otvoril študijný odbor kreslenia a maľovania — Gustáv Mallý patrila k jej prvým pedagógom.

Štúdium vo vzdialených krajoch bolo svojimi mnohými dôsledkami mimoriadne podnetné pre ďalší tvorivý rozvoj predstaviteľov tejto generácie. Po návratoch z domácich a zahraničných výtvarných škôl sa vnímali s odstupom času vizuálne podnety rodného kraja sviežimi očami, objavovali sa znova výtvarné podoby domoviny, a to nielen s emociálne oveľa intenzívnejším, ale aj s racionálno-kritickým prístupom a s kultivovaným rukopisom, nadobudnutým odborným školením. „Fenoméno odlúčenia“ sa pozitívne azda najpresvedčivejšie prejavil stále čerstvou inšpiráciou v diele Martina Benku, ktorý žil až do roku 1939 v Prahe a cesty na Slovensko mu prinášali objavné zážitky.¹²

Ak tu opakujeme všeobecne známe

skutočnosti, že umelec potrebuje mať najprv „tému“, tak toto obdobie bolo neobyčajne priaznivé, prajné a podnetné. Témy sa priam núkali v bohatstve základných látok, ako i variabilite ich tvarových, farebných riešení. Slohove ešte stále homogénne, výtvarne integrované ľudové prostredie poskytovalo vo vrcholných i doznievajúcich javoch tradičnej ľudovej kultúry jedinečné optické fascinácie. Sídlné komplexy zrastené s intaktnou krajinárskou scenériou, členenie, rytmus a farebnosť architektonických hmôt a tvarov, pracovné činnosti vykonávané v tomto prostredí, kalendárne i rodinné zvykoslovie, sviatočné úkony a obrady a mnohé ďalšie javy materiálnej a duchovnej kultúry — pokiaľ boli nositeľmi opticko-epických kvalít — stali sa trvalou inšpiráciou k ich umeleckému pretlmočeniu. Avšak nielen sviatočné chvíle dedinského ľudu, ako sa to často — z nedostatočného poznania tradičného životného prostredia — zvykne tvrdiť, ale aj všedný deň prinášal vizuálne opojenie, hodné umeleckého stvárnenia čiste maliarskymi prostriedkami.¹³ Ľudový motív už však nemusí byť nositeľom národnoobrodných ideí, ale stáva sa výrazom citovej rýdzeho, výtvarne stimulovaného vzťahu k znovuzrodenej vlasti, domovine. Celá škála týchto motívov sa traktovala s akcentom na ich vlastnú výtvarnosť. I sociálno-kritická motivika vyznieva v podaní osobností zakladateľskej výtvarnej generácie maliarsky dramaticky, s patetickým spolicením s údelom ubiedených a ponížených (predovšetkým K. Sokol).

Kreatívny prínos tradičnej ľudovej kultúry k rozvoju celonárodnej kultúry, presnejšie jej vzťah k profesionálnemu výtvarnému prejavu sa manifestoval v niekoľkých polohách.

1. Samotné ľudové prostredie s mnohotvárnosťou javov ľudovej kultúry vytvára predovšetkým základné sujetové inšpiratívne východiská, pričom ľudo-

vému motívu v poňatí umelca môže ostať popri estetickej funkcii i vyslovene dokumentárno-poznávacia hodnota. Tematika tradičného ľudového prostredia býva traktovaná individuálnymi rukopisnými maliarskymi prístupmi s množstvom variabilných interpretácií, čo v konečnom, celostnom obraze slovenskej profesionálnej výtvarnej kultúry podmieňuje pestrosť a rozmanitosť estetického pôsobenia ľudového motívu.

2. Ľudové prostredie je inšpirujúce svojou celkovou atmosférou, ovzduším, náladou, teda tým, čomu umelci hovoria „podstata“ a „duch krajiny“.¹⁴ V traktácii umelca bývajú tieto prevažne pocitové kvality neraz poznačené hyperbolickým prístupom, alebo sú povýšené na symbol, či znak. Napr. heroickosť, dramatickosť, či baladickosť a lyrickosť tradičnej slovenskej krajiny už vystupuje ako sémantický znak, dostáva sa už do roviny nositeľa ideových hodnôt (Benka, Bazovský, Alexy, Galanda, Palugyay). Predovšetkým Martin Benka vo svojom expresívno-dekoratívnom maliarskom názore dospel k vrúcnej monumentalizácii tradičnej skutočnosti, chápujúc pritom slovenského človeka ako symbol — v jeho trvalej vnútornej spätosti so zemou, pôdou, krajinou, v ktorej po stáročia žije a ju pretvára. Navyše Benkova dôverná znalosť slovenskej ľudovej piesne, jeho muzikálne cítenie priam na profesionálnej úrovni mu dáva aj schopnosť rytmizácie a kontrastného členenia farebných plôch, čo podstatne zvyšuje emocionálno-výrazovú účinnosť jeho maliarskeho, resp. kresliarskeho rukopisu. Zatiaľ čo Benkov človek je nositeľom hrdinstva, pátosu, na druhom tvorivom póle lyrický Bazovský rapsodicky zvýrazňuje farbistou rečou baladické črty vidieckeho, najmä vrchárskeho človeka, zachycujúc jeho prchavé psychické rozochvenia a rozpoloženia.

3. Výrazové prostriedky, formálne postupy ľudového výtvarného prejavu obo-

hacujú a ozvlášťujú v nových vzťahových súvislostiach rukopis profesionálnych umelcov. V kontrapunkte s modernými vyjadrovacími spôsobmi si takto vytvárajú novú syntézu, svoju jedinečnú maliarsku reč. Za najvýraznejšieho reprezentanta tohto názoru sa považuje Ľudovít Fulla, ktorý vo svojom výtvarnom videní spojil a s hlbokou invenciou pretavil podnety kubizmu a fauvizmu, poučenia zo Chagalla a Kleea i farboplošného ľudového myslenia (maľba na skle, ikony i medovníkárské formy) do nanajvýš osobitej výtvarnej syntézy, aplikujúc tieto postoje v sužetoch z ľudového prostredia. Fulla sa vo svojej výtvarnej reči najdôslednejšie zbavil priestorového videnia, plasticnosti, ale jeho kubistická schematizácia nejde za hranicu realistickej čitateľnosti. Je to práve hlboké poznanie ľudového výtvarného názoru, ktoré mu určuje túto hranicu.

Uvedomujeme si však vzájomnú späťnosť všetkých komponentov, neoddeliteľnosť jednotlivých štrukturálnych zložiek výtvarného diela, a teda tým aj difúznosť hraníc uvedeného triedenia a jeho obmedzený, pomocný charakter. Jeho konkrétna aplikácia vychádza z neobvyčajne variabilného podložia. Sú totiž umelci, ktorí vo svojej tvorbe celistvo spájajú všetky tri hľadiská (alebo aspoň v určitom období svojho tvorivého hľadania a vývoja), kým iní inklinujú prevažne k jednému či druhému spôsobu nadväzovania. Funkcia a začlenenie ľudového významového a výrazového prvku do ideového kontextu a formálnej výstavby výtvarného diela (ony napokon sú v konečnom vyznení navzájom poprelínané), majú nielen mnohoraké modifikácie, ale podliehajú aj historicko-spoločenským determinantám. Ako sme už uviedli, ľudový motív bol napr. raz oporou dobových, národnoobrodeneckých myšlienkových prúdení, inokedy esteticky interpretovaným vecným dokumentom s dominantnou poznávacou

funkciou (začiatok a polovica 19. storočia), alebo súčasťou progresívnych tendencií konkrétneho realizmu vo väzbe na kompozície sakrálneho charakteru (neskorogotické umenie). To svedčí o mnohorakých možnostiach existencie ľudového prvku vo všeobecnej — oficiálnej výtvarnej kultúre, o jeho polyfunkčnej inšpiratívniosti. Je nositeľom viacvrstvových výpovedí, premenných v toku času, je schopný viacvýznamovej inšpirácie v rozličných časových a priestorových rovinách. Záleží napokon od sily a miery talentu a tvorivých potencií umelca, ktorý sa ujíma ľudového prvku, aby ho invenčne absorboval do svojej výtvarnej reči, povýšil na všeobecný významový znak.

Pre nedávne i súčasné obdobie je charakteristický ešte ďalší nový aspekt: inšpirácia z ľudovej kultúry má už vyslovene štýlotvorné znaky, získava si pregnantné slohotvorné pôsobenie a nosnosť. Spoluvytvára teda dobovú výtvarnú charakteristiku a u mnohých umelcov sa stáva jasným, hlavným formovateľom osobnostných špecifik ich výtvarnej vyjadrovacej reči (Mallý, Benka, Bazovský, Alexy, Fulla, Galanda). Pravda, ani tento výsostne štylizujúci prístup k ľudovej kultúre nevyklučuje dokumentárnu hodnovernosť stvárňovaných reálií, situácií, prostredia (i keď sa to zvykne popierať); vzniká však dokument nový — sui generis, dokument ľudového prostredia, videný prizmou individuálneho výtvarného vyjadrenia, výtvarnou rečou jednotlivých maliarskych rukopisov, pôsobiacich však predovšetkým esteticko-emotívnou zložkou. V osobnostnom videní umelca môže byť implicitne obsiahnutý i významový poznávací aspekt, veľa informácií o sociálnych skutočnostiach, o spôsobe života a práce v rôznych situáciách životného a prírodného prostredia. Také sú napr. Mallého pastierky, tance, Benkove krojové kreácie, práce pri senách, Ondreičkovi drevorubači, Polkorábove priadky, Hálove va-

žecké žánrové výjavy, Hanulov oráč, Palugyayove kopanie zemiakov, Žabotovi kosci, Kollárove štiavnické trhové plátna, Gwerkove pracovné motívy transportu a mnohé iné.

Formálne slohový a názorový vývoj slovenského výtvarného umenia prebiehal po roku 1918 v rozvlnenom pohybe niekoľkých silných štýlových prúdení, bez toho, aby sa vytvárali vyhranené, uzavreté školy či skupiny. Výsledkom bola značná umelecká názorová voľnosť, rozmanitosť a bohatosť individuálnych osobnostných rukopisných prístupov k tomu istému, rovnakému sujetovému fundamentu, ale aj snaha zmocňovať a nového, možno povedať netradičného okruhu látok, a to samozrejme výrazovými prostriedkami, poetikou, adekvátnou tejto látke. Máme na mysli jednak vedomý, zámerný príklon k civilizačnej tematike — veľkomestu, jeho kultúre i periférii, divadlu, koncertom, kaviarňam, tancu, športu, cirkusom, clownom, don Quijotom (Š. Bednár, C. Majerník, B. Hoffstädter, J. Želibský), jednak silné intenzívne dotyky s expresionizmom, kubizmom, fauvizmom, surrealizmom, ktoré mocne ovplyvňovali slovenskú výtvarnú kultúru v celom rozsahu. Riešia sa pritom problémy špecificky výtvarné, vznikajúce z tohoto nového videnia a myslenia; je to napr. úloha — nosnosť farby ako hlavnej zložky obrazovej tvorby, funkcia línie ako kompozičného prostriedku, otázky svetla a tieňa (predovšetkým Ján Mudroch).

Ale aj tí maliari, ktorí sa vo svojom prejave vedome odpútavajú od rôznych zjavných foriem ľudového tradicionalizmu a orientujú svoj umelecký názor z pozícií, možno povedať, všeľudských, predsa len v niektorých tvorivých etapách neodolávajú vizuálnemu pôvabu folklórneho motívu i symbolickej emocionálnej väzbe s domovinou, jej ľudom a s vysokou kultivovanosťou včleňujú ľudové elementy do svojich kompozícií. Ľudový motív iba ako výrazný detail

sa prihovori napr. v tvorbe Jána M u d r o c h a (kytice v maliarsky expresívne transponovaných modranských džbánoch), alebo sa početnejšie uplatní v mnohých rozsiahlych tematických skladbách u Štefana Bednára (*Pastier, Kone Jána Brezinu* a i.), a navyše so silným sociálnym akcentom prenikne do nadreálneho poetizmu Imra We in e r a - K r á l a. Takisto Ján Ž e l i b s k ý a Bedrich H o f f s t ä d t e r, obaja najmä po roku 1945 obohacujú svoj repertoár folklórnymi prvkami.

Veľkolepé graficko-ilustračné umenie Vincenta H l o ž n í k a sa tiež o niečo neskôr, až po roku 1945, obrátilo k folklórnym inšpiratívnym žriedlam — jemu predovšetkým slovenské balady a rozprávkový fond Pavla Dobšinského priniesli tú pravú, maliarsky dramaticky nosnú tému. Ale i v ťažkom, pochmúrnom sociálne-kritickom pohľade Kolomana S o k o l a sa mihne, hoci sporadicky, virtuózne naskicovaný tradičný motív tanečný či hudobný. Ba aj vyslovene modernisticky orientovaná Ester Š i m e r o v á tiež nachádza tvorivé osvieženie v ľudovej kultúre, v jej materiálnej sfére (*Žena s kohútom, Žena s kačicou*, verejnosti takmer neznámy cyklus brilantných kresebných štúdií liptovských krojov¹⁵). Výpočet nie je, ani nemôže byť úplný — chce len v náznaku poukázať na to, že popri Mallom, Benkovi, Bazovskom, Fullovi, Alexym a Galandovi, Hálovi, Polkorábovi, Ondrečkovi, Ilečkovi a ďalších, ktorí svoje dielo naplňali prevažnou mierou mnohorakými podnetmi zo zdrojov ľudovej kultúry, sa takmer všetci slovenskí maliari v tomto období invenčne aspoň dotkli ľudovej inšpiratívnosti.

Ľudový motív napokon prenikol ako vyslovene svetský, presvedčivý realistický prvok aj do sakrálneho umenia, a to obzvlášť v tvorbe J. H a n u l u. Keďže oficiálna spoločenská objednávka nebola

dostatočne materiálne stimulovaná — v porovnaní so súčasnými možnosťami — sakrálne objekty boli miestom na uplatnenie a rozvíjanie monumentalistiky. Aj pokrokoví orientovaní umelci — predovšetkým z existenčných dôvodov — využívali tieto tvorivé možnosti. J. Hanula do nástenných maliieb dôsledne vkomponoval výjavy z tradičného ľudového prostredia, prípadne ich spájal s námetmi národnej histórie. Z množstva jeho monumentálnych realizácií je hodná pozornosti stropná maľba v Španej Doline, kde prichádzajúcich solunských bratov Cyrila a Metoda víta pri slovenskej lipe skupina krojovaných Detvancov. Postavy sú odevom presne diferencované, dosahujú už charakter etnografickej obrazovej výpovede. Hanulova tvorba predstavuje názorovú kontinuitu zosvetšňovania, laicizácie sakrálneho umenia, výrazne sa u nás prejavujúcu od gotického, čiastočne už i románskeho umenia.

Záverom môžeme stručne charakterizovať časový úsek vývoja slovenského výtvarného umenia medzi rokmi 1918—1945 ako obdobie prvého veľkého rozkvetu tvorivých síl a talentov, s prevládajúcimi maliarskymi tendenciami, s výraznými osobnostnými rukopismi, najmä predstaviteľov zakladateľskej generácie slovenského maliarstva 20. storočia (Mallý, Benka, Alexy, Bazovský, Palugyay, Fulla, Galanda). Nielen títo, ale i ďalší, takmer všetci maliari nachádzali trvalú inšpiráciu v tradičnom ľudovom prostredí, interpretujúc rozsiahlu látku života a práce ľudu modernými výrazovými prostriedkami na úrovni výdobytkov súdobého európskeho umenia. Predovšetkým vďaka takto traktovanej objavnej, sviežej, svojskej ľudovej tematike sa slovenské výtvarné umenie tohto obdobia obdivuhodne rýchlo dostalo nielen do európskeho, ale i svetového povedomia.¹⁶

- 1 Termín profesionálne umenie, najmä vo vzťahu k historickým slohovým etapám vývoja umenia nie je celkom výstižný; v týchto súvislostiach považujeme za vhodnejší termín „oficiálne umenie“.
- 2 WAGNER, V.: Sto rokov slovenského výtvarného umenia. 1848—1948. Bratislava 1948, s. 11.
- 3 VACULÍK, K. — CIDLINSKÁ, L.: Výtvarné umenie a architektúra. Gotika. In: Slovensko — Kultúra, 1. časť. Bratislava 1979, s. 656—712.
- 4 Tamtiež.
- 5 MARKOV, J.: Slovenský ľudový odev v minulosti. Bratislava 1956.
- 6 WAGNER, V.: c. d., s. 8.
- 7 MARKOV, J.: c. d.
- 8 Roku 1892 ako 14-ročný prišiel J. Augusta s rodičmi do Rimavskej Soboty, odkiaľ sa r. 1894 presťahovali do Tisovca. V rokoch 1897—1900 študoval v Prahe a v rokoch 1900—1906 v Mníchove na tamojších Akadémiách výtvarných umení. Do Detvy prišiel kresliť a maľovať prvý raz r. 1900, keď už predtým kratšie pobudol vo Veľkej Slatine, Očovej, na hon-tianskych a novohradských lazoch. — VÁROSS, M.: Augusta. Bratislava 1956.
- 9 Okrem J. Augustu a E. Pacovského do Detvy chodili najmä ich priatelia z pražských a mníchovských štúdií — Ludvík Strimpl, Otakar Vaňáč, Miloš Jiránek, August Satra, Antonín Brunner, Otto Ottmar a mladý nemecký maliar Hans Mach. — VÁROSS, M.: c. d.
- 10 Tieto skutočnosti, začlenenie do vývinového kontextu slovenského výtvarného umenia, potvrdila výstava maliarskych diel „Detvianska kolónia“, usporiadaná Oblastnou galériou v Banskej Bystrici pri príležitosti Folklorných slávností pod Poľanou, priamo v Dome kultúry A. Sládkoviča v Detve. Trvanie výstavy: jún—júl 1982; komisárkou výstavy a autorkou štúdie bola Z. Bartková, pracovníčka OG Banská Bystrica.
- 11 SAUČIN, L.: Maliarstvo, sochárstvo a grafika v r. 1900—1918. In: Slovensko, c. d., s. 853—872.
- 12 V Prahe ostala naďalej, i počas druhej svetovej vojny, približne až do rokov 1945—1948 celá skupina pokrokovito orientovaných slovenských maliarov — Hoffstädter, Majerník, Nevan, Želibský a čiastočne Nemčík. PETERAJOVÁ, L.: Súčasné české a slovenské umenie. Bratislava 1982, s. 282.
- 13 Aj priebeh všedného dňa v tradičnom ľudovom prostredí mal svoj ustálený poriadok, v ktorom boli logicky začlenené chvíľky oddychu, krátkej pohody. Ba niektoré drobné obradové i pracovné úkony mali i náznak slávnostnosti; napr. hračky odchádzali na sená v sviatočnom odevu, takisto začiatok a koniec rôznych hospodárskych činností boli poznačené výnimočnosťou. Etnografom sú tieto skutočnosti známe, ale neraz sa mylne zamieňa práve táto vnútorná, výtvarne pôsobiaca usporiadanosť v systéme života a práce ľudového prostredia za sviatočnosť. Hľadá sa i tam, kde jej vlastne ani niet a aj príklon k vizuálne pôsobivým ľudovým motívom sa generalizuje ako „sviatočnosť“.
- 14 Vo svojich spomienkach sa týmto maliarskym tvorivým problémom zaoberajú mnohí významní umelci, napr. Benka, Fulla, Alexy. Podnetne sa k tomuto vyjadril aj BAUCH, J.: Čím jsem žil. Praha 1980, s. 70.
- 15 Cyklus krojových akvarelových štúdií sa nachádza vo fondoch Slovenského národného múzea v Bratislave.
- 16 Slovenskí maliari pravidelne obosielali veľké medzinárodné podujatia, kde sa trvale tešili pozornosti a oceneniam. Napr. Gustáv Mallý vystavoval v r. 1900—1902 v USA, Fulla, Benka a ďalší roku 1930 v Rige a ďalej v Benátkach, Bruseli, Miláne, Moskve, Londýne, Paríži, Pittsburgu, Sao Paulo, Havane, atď. Mimoriadne úspešná bola výstava slovenského umenia v New Yorku roku 1938.

Резюме

Период развития словацкого изобразительного искусства с 1918 года по 1945 год можно характеризовать как период первого большого расцвета творческих сил и талантов, с преобладающими живописными тенденциями. Живопись явно была типичной и самой сильной стороной профессионального словацкого изобразительного искусства, в то же время скульптура, если отвлечься от творчества нескольких великолепных скульпторов, по отношению к живописи еще не достигла равноправного положения. Только преобразованные общественные условия после 1945 года дали скульпторам наряду с идейной и надежную экономическо-материальную базу, которая необходима для осуществления произведения скульптуры, а тем самым и для развития искусства скульптуры.

Представителей поколения основоположников словацкой живописи (Маллы, Бенка, Алекси, Базовский, Палугдяй, Фулла, Галанда) характе-

ризует их своеобразный очень личный почерк. Благодаря тому, что их творчество было понятным, коммуникативным по содержанию и новаторским с точки зрения формы по отношению к изображаемой, главным образом деревенской тематике, их произведения очень быстро стали неотъемлемыми ценностями национальной культуры. Не только упомянутые живописцы, но и другие, в этот период находят вдохновение в традиционной народной среде, интерпретируя богатый материал жизни и труда народа современными средствами выражения на уровне достижений европейского искусства того времени. Именно благодаря такому пониманию новаторской, свежей, своеобразной народной тематики, словацкая живопись уже в период 1918—1945 стала известна и получила признание не только европейское, но и мировое (выставки и признание в Венеции, Брюсселе, Милане, Лондоне, Париже, Гаване и т. д.).

DIE VOLKSKULTUR ALS INSPIRATIONSQUELLE DER SLOWAKISCHEN DARSTELLENDE KUNST

Zusammenfassung

Den Zeitabschnitt der Entwicklung der slowakischen bildenden Kunst von 1918 bis 1945 kann man als Epoche der ersten großen Entfaltung der schöpferischen Kräfte und Talente bezeichnen. In dieser Epoche hatte die Malerei in der darstellenden Kunst das Übergewicht. Sie war offensichtlich die typische und stärkste Komponente der slowakischen darstellenden Kunst, während die Bildhauerei damals — abgesehen von den Werken einzelner hervorragender Persönlichkeiten — in bezug zur Malerei noch nicht eine gleichberechtigte Position einnahm. Erst die veränderten gesellschaftlichen Verhältnisse nach 1945 schufen der Bildhauerei neben der ideellen auch eine verlässliche ökonomisch-materielle Basis, die für ihr

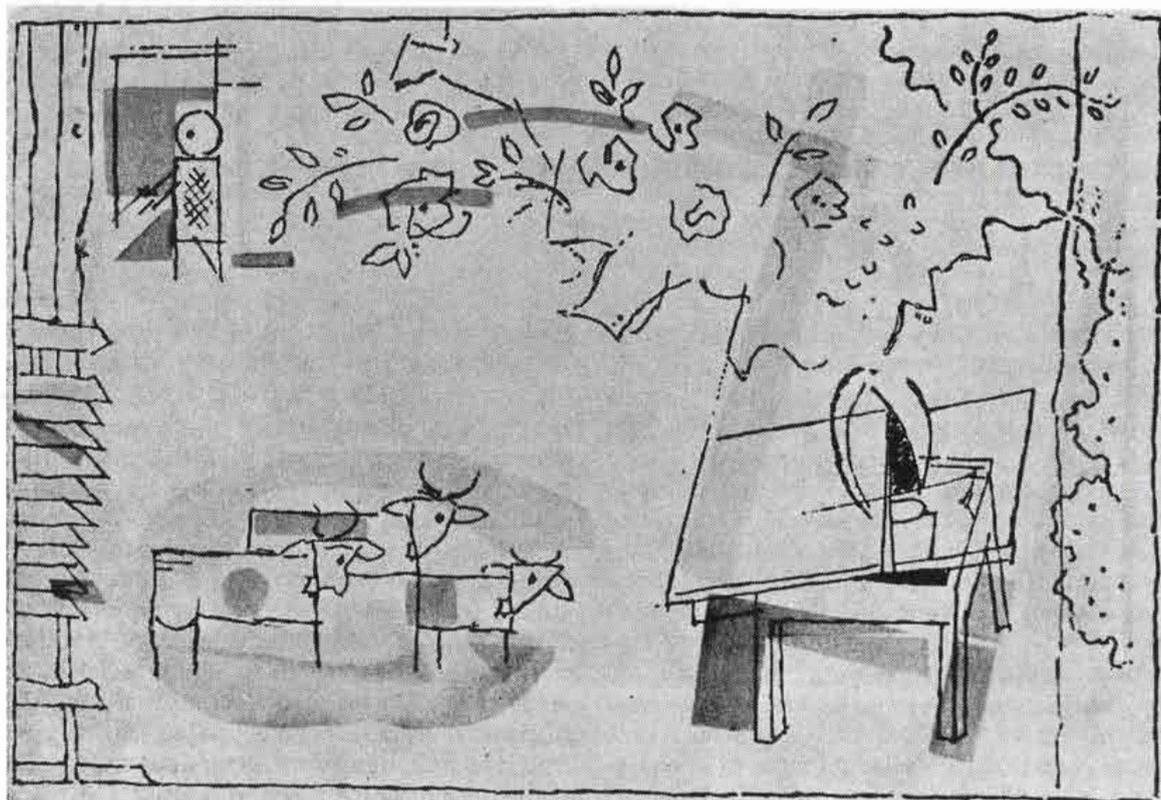
Schaffen und damit auch für ihre weitere Entwicklung unerlässlich war.

Die Repräsentanten der Gründergeneration der slowakischen Malerei (Mallý, Benka, Alexy, Bazovský, Palugyay, Fulla, Galanda) charakterisiert ihre höchst persönlichkeitsgeprägte Handschrift. Dank des allgemein verständlichen, kommunikativen Inhalts ihres Schaffens und ihrer inventiven formalen Einstellung zu den gestalteten Stoffen, besonders zu den traditionellen dörflich-rustikalen Themen, reichten sich ihre Werke sehr schnell unter die höchsten Werte der nationalen Kultur ein und wurden bald zu einem dauernden Bestandteil der slowakischen Kultur.

Nicht nur die genannten, sondern auch weitere Maler fanden in diesem Zeitraum

in der traditionellen volkstümlichen Umwelt reiche Inspiration, indem sie den weiten Stoffbereich des Lebens und der Arbeit des Volkes mit modernen Ausdrucksmitteln, die auf der Höhe der Errungenschaften der zeitgenössischen europäischen Kunst standen, interpretierten. Vor allem dank der so aufgefaßten entdeckungsfreudigen, frischen und eigenartigen volkstümlichen Thematik errang sich die slowa-

kische darstellende Kunst schon in den Jahren von 1918 bis 1945 bewundernswert schnell einen angemessenen Platz nicht nur im europäischen Bewußtsein, sondern auch in den Augen der ganzen Welt. Dies beweisen erfolgreiche Ausstellungen und lobende Anerkennungen in Venedig, Brüssel, Mailand, London, Paris, Sao Paulo, Havana, Pittsburg, New York u. a.

Ludovít Fulla, Na dedinskom dvore. Litografia 1930

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 33, 1985, číslo 2—3

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Ľmília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Viera Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytláčili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dičia a dovoz tlačne, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1985

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 33, 1985, № 2—3

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOVAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 33, 1985, Nr. 2—3. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 33, 1985, No. 2—3

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 33, 1985, No. 2—3

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

49616

